Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0825U002217

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 09-06-2025

Статус: Наказ про видачу диплома

Реквізити наказу МОН / наказу закладу: Наказ №263 від 30.06.2025 р.

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Якуба Леся Станіславівна

2. Lesia S. Yakuba

Кваліфікація:

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-0632-8384

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 016

Назва наукової спеціальності: Спеціальна освіта

Галузь / галузі знань: освіта

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Спеціальна освіта

Дата захисту: 11-06-2025

Спеціальність за освітою: Спеціальна освіта

Місце роботи здобувача: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Код за ЄДРПОУ: 02125585

Місцезнаходження: вул. Алчевських, буд. 29, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): PhD 8738

Повне найменування юридичної особи: Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Код за ЄДРПОУ: 44807628

Місцезнаходження: вул. Пирогова, буд. 9, Київ, 01030, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Код за ЄДРПОУ: 44807628

Місцезнаходження: вул. Пирогова, буд. 9, Київ, 01030, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 14.29.21

Тема дисертації:

1. Індивідуально-орієнтований підхід до формування діалогічної компетентності дошкільників з порушенням інтелектуального розвитку

2. An individually oriented approach to the formation of dialogic competence in preschool children with intellectual disabilities

Реферат/анотація:

1. У дисертаційному дослідженні було структурно досліджено проблему формування діалогічної компетентності дошкільника з порушеннями інтелектуального розвитку в родинному середовищі на основі аксіологічного, біопсихосоціального гуманістичного, акмеологічного, гносеологічного, контекстного, системного, діяльнісного, індивідуально-орієнтованого, міждисциплінарного, сімейноцентрованого, особистісно-орієнтованого, та функціонального підходів; здійснено системний теоретико-методологічний та історичний аналіз проблеми формування діалогічної компетентності дітей з порушенням інтелектуального розвитку дошкільного віку з позицій міждисциплінарного підходу. Різнобічно розглянуто значення формування діалогічної компетентності дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку, а

також вплив на цей процес бар'єрів та фасилітації соціального середовища. У процесі теоретичного аналізу були виділені компоненти; мотиваційно-особистісний, діяльнісно-ситуативний, комунікативно-мовленнєвий та когнітивно-мисленнєвий, виділено та охарактеризовано бар'єри та фасилітацію у родиному середовищі, зроблено опис їх впливу на розвиток дошкільника з інтелектуальними порушеннями; розроблено й обґрунтовано методику самого дослідження та стану сформованості компонентів професійної діалогічної компетентності, були визначені й охарактеризовані критерії, рівні та показники діалогічної компетентності, бар'єрів та фасилітатів розвитку; встановлено сутність психолого- педагогічної технології роботи з батьками щодо подолання бар'єрів та посилення фасилітації процесу формування діалогічної компетентності дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку під час індивідуальної роботи з родиною. Детально проаналізовано поняття «компетенція» та «компетентність», «діалогічна компетентність», «індивідуально-орієнтований підхід», «бар'єри та фасилітація розвитку», ґрунтовно описано взаємозв'язок між цими поняттями й обґрунтовано їх розмежування. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив висловити припущення про те, що діалогічна компетентність - це сукупність соціальних, комунікативних, мовленнєвих знань, вмінь та навичок, що дозволяють здійснювати діалогічне спілкування. У дослідженні визначено та теоретично обґрунтовано змістове наповнення та специфіку організації психокорекційної і консультативної роботи з урахуванням індивідуальних можливостей дитини й особливостей середовища її розвитку. Проаналізовано вербальні та невербальні аспекти становлення діалогічної компетентності у дітей дошкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку, а також складнощі, пов'язані з її ранньою діагностикою. Визначено особливості формування мотивів до діалогічної взаємодії та досліджено мотиваційні детермінанти цього процесу. Окрему увагу приділено аналізу обмежень у засвоєнні комунікативних засобів – як вербальних, так і невербальних. Визначено чинники соціального середовища, які можуть виступати як бар'єрами, так і факторами фасилітації формування діалогічної компетентності в дітей із порушеннями інтелектуального розвитку. Розглянуто індивідуальні умови, що визначаються соціальним оточенням і конкретною ситуацією спілкування, а також обґрунтовано доцільність застосування функціонального індивідуально-орієнтованого підходу у процесі формування навичок та вмінь дитини. Проаналізовано підходи до визначення бар'єрів і факторів фасилітації у межах функціонального підходу, зокрема з урахуванням положень теорії сімейних систем, теорії батьківського прийняття-неприйняття, концепції значущості батьківського впливу, а також теоретичних уявлень щодо формування усвідомленого батьківства у взаємодії із соціальним середовищем. На підставі визначених показників, критеріїв і шляхом підбору форм та методів діагностування з опорою на критерії Міжнародної класифікації функціонування виділено п'ять рівнів сформованості діалогічної компетентності дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку, а також такі самі рівні наявності бар'єрів та фасилітаторів її формування: високий, знижений, помірний, низький та дуже низький рівні сформованості визначених компонентів. Науково схарактеризовано, розроблено й експериментально перевірено психолого-педагогічну технологію роботи з батьками з подолання бар'єрів та посилення фасилітації у середовищі родини. Зазначена технологія спрямована на створення психолого-педагогічних умов у середовищі родини, що не перешкоджатимуть та сприятимуть формуванню діалогічної компетентності дошкільника з порушеннями інтелектуального розвитку, на формування у батьків психолого-педагогічних знань, вмінь та навичок для надання оптимальної підтримки дитині, організації виховної діяльності. Технологія роботи з батьками вибудовується на засадах партнерських відносин, надання всебічної підтримки родині. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів теорії та практики ведення консультативної роботи з батьками і не претендує на повноту і дослідницьку завершеність висвітлення цієї проблеми.

2. This research is the first scientific attempt of structural investigation of the issue of forming dialogic competence in preschool children with intellectual disabilities within the family environment, based on axiological, biopsychosocial humanistic, acmeological, gnoseological, contextual, systemic, activity-based, individually oriented, interdisciplinary, family-centered, personality-oriented, and functional approaches. A comprehensive theoretical-methodological and historical analysis of the formation of dialogic competence in preschoolers with intellectual disabilities was carried out from an interdisciplinary perspective. The significance of developing

dialogic competence in children with intellectual disabilities, as well as the impact of social environmental barriers and facilitators on this process, was thoroughly explored. Through theoretical analysis, key components were identified, including motivational-personal, activity-situational, communicative-speech, and cognitive-thinking components. Barriers and facilitators within the family environment were identified and characterized, with a detailed description of their influence on the development of children with intellectual disabilities. The research methodology and the state of development of the components of professional dialogic competence were developed and substantiated. Specific criteria, levels, and indicators of dialogic competence, as well as developmental barriers and facilitators, were defined and described. The essence of the psychological and pedagogical technology for working with parents to overcome barriers and enhance facilitation of the development of dialogic competence in children with intellectual disabilities in the context of individualized family work was established. The concepts of "competence," "competency," "dialogic competence," "individually oriented approach," and "developmental barriers and facilitators " were analyzed in detail. The interrelationship between these concepts was thoroughly described, and their differentiation was theoretically substantiated. The analysis of psychological and pedagogical literature supported the hypothesis that dialogic competence is a set of social, communicative, and speech-related knowledge, skills, and habits that enable dialogic interaction. The study defined and theoretically substantiated the content and specific features of organizing psychocorrectional and consultative work, taking into account the child's individual capabilities and the characteristics of their developmental environment. Verbal and non-verbal aspects of the development of dialogic competence in preschoolers with intellectual disabilities were analyzed, as well as the difficulties associated with its early diagnosis. The features of the formation of motivation for dialogic interaction and the motivational determinants of this process were identified. Specific attention has been given to the analysis of limitations in mastering both verbal and non-verbal communication tools. The factors of the social environment that may act as either barriers or facilitators in the formation of dialogic competence in children with intellectual disabilities were defined. Individual conditions, determined by the social context and communication situations, were examined, and the relevance of applying a functional individually oriented approach to the formation of children's skills and abilities was substantiated. Approaches to identifying barriers and facilitators within the framework of the functional approach were analyzed, particularly with reference to the theory of family systems, the theory of parental acceptance-rejection (R. Rohner), the concept of parental influence significance (J. Bowlby), and theoretical conceptions of skillful parenting in interaction with the social environment. Based on the defined indicators and criteria, and using selected diagnostic forms and methods aligned with the International Classification of Functioning, five levels of dialogic competence formation in preschoolers with intellectual disabilities were identified, as well as corresponding levels of barriers and facilitators: high, slightly reduced, moderate, low, and very low levels of the formation of the defined components. The psychological and pedagogical technology for working with parents to overcome barriers and enhance facilitation within the family environment was scientifically characterized, developed, and experimentally verified. This technology is intended to create the psychological and pedagogical conditions in the family environment that support rather than hinder the formation of dialogic competence in preschoolers with intellectual disabilities. It also aims to develop parents' psychological and pedagogical knowledge, skills, and habits, needed for providing optimal support for the child and organizing educational activities.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Не застосовується

Підсумки дослідження: Нове вирішення актуального наукового завдання

Публікації:

- 1. Якуба Л.С. Можливості та бар'єри для формування мовленнєвої компетентності дитини дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Вип. 42-43. 2022.С. 80-90
- 2. Якуба Л.С. Використання DIR-floortime в корекційній роботі з формування навичок діалогу у дошкільників з інтелектуальними порушеннями. Inclusion and Diversity. № 4, 2024. С.36-40
- 3. Якуба Л.С. Критерії оцінювання рівня батьківської компетентності у формуванні діалогічної компетентності дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Інноваційна педагогіка. Вип. 74, 2024. С.97-101
- 1. Якуба Л.С. Вплив середовища спілкування на формування діалогічної компетентності дошкільників з порушенням інтелектуального розвитку. Теорія і практика спеціальної педагогіки та психології, ІСПП НАН України: Зб. наук. праць.Вип.11. 2023.С.129-136
- 2. Якуба Л.С. Бар'єри та фасилітатори для формування діалогічної компетентності дошкільника з ПІР у родинному середовищі. Теорія і практика спеціальної педагогіки та психології, ІСПП НАН України: Зб. наук. праць. Вип. 12, 2024. С.139-145
- 3. Якуба Л.С. Бар'єри для формування мовленнєвої компетентності дитини дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Звітно-наукова конференція студентів та аспірантів «Освіта і наука – 2022». Київ, НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2022. С. 1114 - 1116
- 4. Якуба Л.С. Формування усвідомлення мовлення під час спільної діяльності дорослого та дитини з ризиком виникнення алалії. П'ята міжнародна конференція молодих учених «Харківський природничий форум». (19 – 20 травня 2022), Харків:ХНПУ ім. Г.С.Сковороди, 2022. С.156-159
- 5. Якуба Л.С. Розвиток діалогічного мовлення при розладах аутистичного спектру. Всеукраїнський круглий стіл «Розлади аутистичного спектру: актуальні питання психолого-педагогічного супроводу». Актуальні питання спеціальної педагогіки. Зб. наук. праць. (19 – 20 травня 2022). Харків:ХНПУ ім. Г.С.Сковороди, 2022. С.119 - 125
- 6. Якуба Л.С. Психолого-педагогічна підтримка дітей з інтелектуальними порушеннями під час війни. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція з нагоди відзначення Дня науки-2022 в Україні. «Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану».Матеріали міжн.наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 24 травня 2022 року). Київ,2022. С. 245-248
- 7. Якуба Л.С. Чайка М.С. Профілактика тривожних станів у людей з порушеннями комунікативної функції засобами АДК (альтернативної і додаткової комунікації). Всеукраїнський міжвідомчий психологічний форум «Забезпечення психологічної допомоги в секторі сил оборони України». Матеріали всеукр.міжвідом.психологічного форуму (Київ, 30 червня 2022 р.) Київ,2022 С.282-285
- 8. Якуба Л.С. МКФ-ДП як інструмент визначення особливих потреб дитини у роботі спеціального педагога. Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти: зб.наук.праць. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С.287-290.
- 9. Якуба Л.С Визначення стану сформованості діалогічної компетентності дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку. Звітно-наукова конференція студентів та аспірантів «Освіта і наука – 2023»:зб. наук. праць. Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 820-822
- 10. Якуба Л.С. Консультування батьків як засіб створення умов для формування діалогічної компетентності дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку. Система освіти і виховання дітей з ООП: досвід 10 минулого – погляд у майбутнє: зб. наук. пр. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2023. С. 402-407
- 11. Якуба Л.С. Умови формування діалогічної компетентності дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку. Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти: матеріалиІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції з

міжнародною участю 9 листопада 2023 р. / за ред. Т.О. Докучиної. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. С.341- 343.

- 12. Якуба Л.С., Безрученко Т.В. Використання методу аналізу відеозаписів в обстеженні дітей в умовах інклюзивно-ресурсних центрів.Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти. Зб. наук. пр. Харків:ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2024. С. 228 -230.
- 13. Якуба Л.С. Засоби формування діалогічних навичок дошкільника з порушенням інтелектуального розвитку в підході DIR – FLOORTIME. Сучасні теоретичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти. Збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (16-19 травня 2024 р., Луцьк) / за заг. ред. проф. І.Б. Кузави. Луцьк, 2024. С 317-321.
- 14. Якуба Л.С. Визначення стану сформованості діалогічної компетентності дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку у мультидисциплінарному підході. Інноваційні підходи в освіті та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами: зб. наук.пр. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2024. С. 218-223 с.

Наукова (науково-технічна) продукція:

Соціально-економічна спрямованість:

Охоронні документи на ОПІВ:

Впровадження результатів дисертації: Впроваджено

Зв'язок з науковими темами:

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Супрун Микола Олексійович

2. Mykola O. Suprun

Кваліфікація: д.пед.н., професор, 13.00.03

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-4198-9527

Додаткова інформація: https://scholar.google.com.ua/citations?user=Ii4QDgYAAAAJ&hl=uk

Повне найменування юридичної особи: Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Код за ЄДРПОУ: 44807628

Місцезнаходження: вул. Пирогова, буд. 9, Київ, 01030, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Чеботарьова Олена Валентинівна

2. Olena V. Chebotarova

Кваліфікація: д.пед.н., професор, 13.00.03

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-4560-3708

Додаткова інформація: https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=SCXS9zcAAAAJ

Повне найменування юридичної особи: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України

Код за ЄДРПОУ: 21560861

Місцезнаходження: вул. М. Берлинського, буд. 9, Київ, 04060, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія педагогічних наук України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Базима Наталія Валентинівна

2. Nataliya V. Bazyma

Кваліфікація: к. пед. н., доцент, 13.00.03

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-7651-3812

Додаткова інформація: https://scholar.google.com.ua/citations?user=zV6ezy0AAAAJ&hl=ru

Повне найменування юридичної особи: Запорізький національний університет

Код за ЄДРПОУ: 02125243

Місцезнаходження: вул. Університетська, буд. 66, Запоріжжя, Запорізький р-н., 69011, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Рецензенти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Шульженко Діна Іванівна

2. Dina I. Shulzhenko

Кваліфікація: д.психол.н., професор, 19.00.08

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-8943-497X

Додаткова інформація: https://www.webofscience.com/wos/author/record/B-4488-2018; https://scholar.google.com.ua/citations?user=oENg8YsAAAAJ&hl=uk

Повне найменування юридичної особи: Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Код за ЄДРПОУ: 44807628

Місцезнаходження: вул. Пирогова, буд. 9, Київ, 01030, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Тищенко Владислав Володимирович
2. Vladyslav V. Tyshchenko

Кваліфікація: к. пед. н., старший науковий співробітник, 13.00.03

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-2449-4722

Додаткова інформація: https://scholar.google.com.ua/citations?user=QdSUnxkAAAAJ&hl=ru

Повне найменування юридичної особи: Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Код за ЄДРПОУ: 44807628

Місцезнаходження: вул. Пирогова, буд. 9, Київ, 01030, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VIII. Заключні відомості

Власне Прізвище Ім'я По-батькові голови ради	Шевченко Володимир Миколайович
Власне Прізвище Ім'я По-батькові головуючого на засіданні	Шевченко Володимир Миколайович
Відповідальний за підготовку облікових документів	Кліваденко Наталія Іванівна
Реєстратор	УкрІНТЕІ
Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є відповідальним за реєстрацію наукової діяльності	Юрченко Тетяна Анатоліївна